

בלילות הייתי שומע זעקה: אם ששכבתי וירו בי בפנים, בחזה, בעורף, אם שעמדתי מן הצד עם מחברת בידי וחיכיתי להתחלת, והגרמנים לא ירו... ואני חיכיתי מתי זה יתחיל... סיוט זה רדף אותי. הייתי מתעורר, כשאזני שומעות זעקת אלפי אנשים".

כל החוויות הנדחקות האלה תבעו פורקן. עשרים שנה שמר אותן המחבר בלבו, אך הואיל וידע כי הוא היודע את האמת על באבייאר, הכרח היה לו לכתוב את ספרו. כל אותן שנים נתדפק אפרם של ההרוגים על לבו ותבע את סיפורם. מבחינה זו דומה ספרו לסיפוריהם של יהודים ניצולים, המבקרים שים להזכיר ולא לשכות את הימים הנוראים של חייהם.

הראשונים לטבח בבאבייאר היו היהודים. למעלה משלושים אלף מהם הוצאו להורג בימים אחדים. אחריהם באו אוקראינים ורוסיים. המקום היה לאשוויץ של קיוב, ודי היה בהזכרת שמו להפיל פחד ולהעביר חלילה. הרג ורצח היו אמנם בכל מקום, אך כאן היה ריכוזם הגדול. כאן פעל מלאך המוות בלי הפסק, כאשר מכונת ההריגה הגרמנית מופעלת בדם קר ולפי תכנית ערוכה מראש. התיאור האוזנטטי ביותר המוקדש להריגתם של היהודים בא מפיה של אשה שניצלה ואשר גילתה את אימי התשמיש דה בפעם הראשונה ברבים. תיאור זה עומד במרכזו של הספר.

הסיפור כולו מעלה את חוויותיו של ילד הגדל ומתפתח בעולם סוריאליסטי, אשר הגבולות בין חיים למוות מטושטשים בו. המלחמה על פת לחם, על ספר ומתברת, על גזריעץ להסקה, הפכה אותו למבוגר בטרם עת. קולות המוות בבאבייאר היו ה"אוגי" בריסאאות" שלו. שהכינו אותו לקראת עתידו. נוסח כתיבתו צמוד לאירועים, כפי שהמחבר זוכר אותם וכפי שהעלה מתוך תעודות סובייטיות וגרמניות. קונצוב משתדל להקיף את האדם הסובל ולדלות ממנו את הגילויים המעידים על חולשתו ועל כוחותיו. מנסה הוא לראות את האדם היחיד הנאבק עם כוחות "לא־טהורים" ויכול להם. מכאן גישתו ההומאנית, הנצרפת בכור

בחוזה נידחת בהרים... אשתו הראשונה ובנה מסתגרים בקר־זווית של עוני, עבודה ודחי קות. חברו המלומד, דיקן הפקולטה למשפטים, עובד בארכיון העירוני לאחר עבודת כפייה במחצבה. המנוזג הגדול חי ומת בבדידותו.

ספרו של מניאצ'קו כתוב מתוך אמונה ושיכנוע, והוא מתאר את המשטר הקומיניסטי בתקופת ה"הפשרה" שלאחר הוועידה העשרים של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית.

באבייאר

אנאטולי קונצוב מעיד על ספרו שהוא רומן תעודה, הכולל את "אמת־החיים" שלו משנות שלטונם של הנאצים בקיוב, בירתה של אוקריינה, בימי מלחמת־העולם השנייה. במכתבו למתרגם הוא כותב כי "הספר הוא דוקר־מנט, שבעד כל מלה שלו אני נכון להישבע באופן המשפטי הממשי ביותר". בהרבה מקומות בספר חוזר המחבר ומבטיח כי כל מה שכתב לקוח ישר מן המציאות, "כפי שהייתי מוסר עדות בבית־המשפט, כלומר, פשוט, כפי שזה היה".

בדרך זו מעלה המחבר את מציאות־חיי מיי שלטון־הרמים הגרמני בקיוב, שנתרקמה לא הרחק מערוץ "באבייאר", המתמשך בין שלושה מאזורי העיר. במקום זה בחרו הגרמנים להשמדת האוכלוסיה המקומית. הדי הרירות היו נשמעים ברחבי העיר. מקום מגוריו של קונצוב היה בקרבת־מקום, ושלוש משנות חייו, מגיל שתיים־עשרה עד ארבע־עשרה, ספגו אפוא לתוכן את קולותיה של באבייאר. משהתבגר ויצא את העיר, הוסיפו הקולות להטרידו. גם כשהתחיל לכתוב את ספרו בקיוב נדדה השיגה מעפעפיו. "בשנתי

• אנאטולי קונצוב: באבייאר; רומן־עור־דה; תרגום: שלמה אבן־שושן; רישומים: מ. ברודסקי; הקיבוץ המאוחד, 1968; 260 עמ'.

הרנסנס, פ. גואצ'רדיני. האידיאולוגים של הקרמלין ומנהיגיו, הטוענים כי מכירים הם את האדם הכפוף לשררתם לפני-ילפנים, קובעים ברוממות-רוח, המותרה רישומה במחנה עצום ורב של אוהדים וחסידים, כי האדם הסובייטי הוא טיפוס-אדם חדש שלא נודע כמוהו בדבריימי האנושות, והוא פרי הדרכ-תו, טיפוחו ואילופו של משטר שאף כמוהו לא נודע עדיין בהיסטוריה. ההנחה המדרי-כה את המחבר איננה, מכל-מקום, זו של תעמלני מוסקבה, אף לא זו של שוללי המש-טר הסובייטי ושונאיו-בנפש, הפוסקים כי אין האדם הסובייטי קיים אלא בתעמולה ובדמיון והקיים הוא רק האדם הרוסי; שכן הפולשבים אינו אלא התגלמותה החדשה והעקיבה של המהות הרוסית הישנה, והאדם הסובייטי הוא בן-דמותו של האדם הרוסי מימי הצארים.

לדעת מנרט, "דמותו המסורתית של האדם הרוסי שרירה וקיימת, אך... במשך למעלה מארבע עשרות שנים איבדה הדמות הזאת אחדים מקוויה האפייניים וסיגלה לעצמה אחרים במקומם. לפיכך מוטל עלינו לקבוע, מחד גיסא, מה הגורמים אשר, מאז המהפכה, נמחקו מאפיו של העם הרוסי, ומאידך גיסא, מה הגורמים שהתפתחו בינתיים. כמו כן צריכים אנו לעמוד על השפעות-הגומלין האפשריות בין הגורמים הללו". אין הספר דומה אפוא לספרי-המסעות המקובלים והמרוריים כלי-כך שנכתבו בידי עתונאים ותיירים; אין בו תיאור גופים ובניינים, פירוטם של הישגים ומחדלים, וניתוח המשטר ומסודתיו; צירו האחד והיחיד הוא האדם הסובייטי, והמחבר מצויד בכל כלי-העזר הנדרשים למשימתו: שליטה בשפה הרוסית, הכרת ההיסטוריה והספרות, חריפות המבט, ורצון כן לדעת יותר ויותר על אדם שהוא רוחש לו חיבה והכנה. מפתיעות האפשרויות שניתנו למחבר לנוע בנפשו, ללא הדרכה או פיקוח, בתוך ברית-המועצות, להיפגש עם אנשים פנים-אל-פנים, וגם בארבע עיניים, לבקר בתיאטרונים ובבתי-קולנוע ולהכיר את היצירה הספרותית החדשה, זה קצה ראשו של הקרחון הגדול הטמון מתחת למים צוננים.

הגיהנום הנאצי ועומדת בצוק העתים והמסי-בות. בכך מזכירה כתיבתו של קונצוב את התחירה הגדולה להכרת הסבל האנושי, שהיא מסימניה ה"קלאסיים" של ספרות רו-סיה.

י. פ.

האדם הסובייטי

העוקבים מתוך חרדה ותקות אחר המתרחש ברומניה, פולין וצ'כוסלובקיה עושים כן תוך פזילה אל שכנו הענק ממזרח, כשבלבם מקננת השאלה-המשאלה: מתי תקרה כזאת גם שם? ההגיון מדרוך ומפתה לסבור כי השפעת חיי-הרווחה שבאו על ברית-המועצות לאחר חמשים שנות המשטר הסובייטי, יחד עם גידול של צבא המשכילים והאינטלקטואלים עקב המהפכה התעשייתית והמדעית, יולידו בסופו של דבר את ראשית התהליך הטבעי של ליברליזציה; ועם זאת נכנע ההגיון וקורס שוב ושוב מול פני האמת והעובדות, המוכיחות כי חומת-הברזל של הטוטאליט-ריות איתנה וקשוחה כשהיתה ועדיין לא גיבעו בה בקיעים העשויים למוטט ולו גם נדבק אחד. המחפש הסבר למצב-עניינים מט-ריד זה ימצא חלק ממנו, אולי חלק עיקרי, בספרו של המלומד הגרמני קלאוס מנרט. המחבר יוצא להשיב על הקושיה רבת הענין והתשיבות, אם משטר טוטאליטרי, האוחז באמצעים נוקשים וברוטאליים בעקיבות, בכשרון וללא מעצורים, תוך פרק-זמן של יובל-שנים, עשוי לשנות את מהותו הנפשית של האדם שהוא רודה בו, להמיר את רכיבי אפיו באחרים, וללוש אותו באופן מוחלט וסופי בדפוסי נוסחתותיו? "אין לך אדם המכיר את נתיניו פחות משמכיר אותם שליטם; משום שבמחיצתו הם משנים מטבעם ומבכ-שים להתחפש ולהיראות שונים מכפי שהינם באמת", כתב ההיסטוריון האיטלקי בן תקופת

קלאוס מנרט: האדם הסובייטי; מגרמנית: עדנה קורנפלד; הוצאת שיקן, 1967; 390 עמ'.